ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО АДАПТАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ДОРОГАНЬ Олександр Михайлович - аспірант кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.33

Актуальність статті полягає в необхідності аналізу окремих національного законодавства у їх взаємодії з міжнародно-правовими актами Європейського Союзу у сфері митної справи.

Досліджено можливості адаптації та імплементації міжнародних стандартів до сфери митного законодавства України, а також зосереджено увагу на перспективах такої діяльності з урахуванням можливих викликів для України. Визначено роль конституційних механізмів при реформуванні національного митного законодавства на шляху до його приведення у відповідність до вимог митного права Європейського Союзу, висвітлено їхню функцію в збереженні балансу національних та міжнародних інтересів на напрямках протидії порушення встановленого порядку при провадженні митної діяльності.

Проаналізовано окремі наукові підходи до розуміння сутності адаптаційних процесів щодо формування єдиного з Європейським Союзом правового поля виконання митних процедур.

Досліджено можливості для України на шляху ефективного вдосконалення положень митного законодавства України в контексті тривалої перебудови Державної митної служби України з урахуванням об'єктивних чинників, пов'язаних з відбиттям російської воєнної агресії проти України.

Підкреслено важливість забезпечення правової обізнаності громадян про їх права і обов'язки як учасників митних процедур, зосереджено увагу на вжитті ефективних заходів щодо запобігання та припинення порушень встановленого порядку провадження господарюючими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Досягнуто висновку про те, що найбільш ефективними шляхами адаптації митного законодавства України до нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері регулювання митної діяльності є посилення взаємодії всіх суб'єктів, дотичних до формування національної митної політики, а саме законотворців, представників виконавчої, судової гілок влади, а також представників наукової спільноти.

Зроблено акцент на тому, що в сучасних умовах та з урахуванням того, що Україна набула статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, необхідно забезпечити якнайшвидше реформування Державної митної служби України, розроблення та прийняття нового Митного кодексу України.

Ключові слова: митне законодавство, митна справа, митні процедури, суспільство, Угода про асоціацію Україна – ЄС, митний кодекс, верховенство права, право.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Україна як суверенна і незалежна держава продовжує інтеграцію в глобальне економічне середовище. Такий вектор руху в зовнішній економічній політиці визначено Конституцією України, а також ухваленими на цій основі законами і підзаконними

нормативно-правовими актами. У зв'язку з цим виникла необхідність здійснення заходів щодо координації вітчизняного митного законодавства з нормами і стандартами, що діють у Європейському Союзі (далі – ЄС). Таке завдання обумовлене існуючими розбіжностями, а іноді й справжніми протиріччями між вітчизняними митними органами і відповідними структурами ЄС у підходах до провадження митних процедур та оцінки ризиків, пов'язаних з переміщенням товарно-матеріальних та інших цінностей через митний кордон України.

Саме тому з боку суб'єктів законодавчої ініціативи, науковців та практичних працівників митних органів держави ведеться постійна робота щодо удосконалення чинного митного законодавства, насамперед на напрямках виконання положень Угоди про асоціацію Україна – ЄС. У найбільш широкому трактуванні цього процесу йдеться про адаптацію вітчизняного митного законодавства до європейського на основі відповідних стандартів.

Стан опрацювання

Окремі аспекти щодо вивчення процесів адаптації національного законодавства до вимог стандартів ЄС стали предметом дослідження таких науковців, як: Батанова Л., Бережнюк І., Григорчук М., Додін Є., Корунчак Л., Липовська Н., Мазур А., Марценюк А., Мороз О., Прилипчук, Проневич О., Шевченко А. та ін.

Водночас масштаби порушеної проблеми потребують подальшого дослідження та ґрунтовного аналізу причин недостатньо ефективного вирішення низки дискусійних питань на напрямках впровадження в національне законодавство європейських норм у сфері регулювання митних процедур.

Метою і завданнями наукової статті є вибірковий аналіз національного митного законодавства України в контексті його адаптації до вимог Європейського Союзу, а також дослідження окремих аспектів упорядкування шляхів взаємодії між нормативно-правовими актами, що регулюють митні процедури в країнах ЄС.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автор проаналізував окремі нормативно-правові акти національного законодавства України у сфері митної діяльності, на основі чого зроблено висновки про стан та перспективи подальшого зближення вітчизняного та європейського законодавства, а також вибірково узагальнено наукові підходи до оцінки тенденцій на напрямках посилення взаємодії між Україною та ЄС як партнерами при формуванні нормативного підґрунтя для провадження зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

На виконання положень Конституції України в державі здійснюються заходи щодо утверджень задекларованих гарантій у різних сферах суспільного життя. Посилений контроль з боку громадськості та законотворців за дотриманням порядку щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), встановлений Основним Законом, Митним та Податковим кодексами України, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та іншими нормативно-правовими актами різної юридичної сили. Такий стан організації ЗЕД реалізується, окрім іншого, шляхом виконання положень Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку [1].

Пунктом «d» статті 1 коментованого документа Сторони зобов'язуються, але не виключно, «… запровадити умови для посилених економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі…». Крім того, згідно з пунктом «f» згаданої статті передбачається «…запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес» [1].

Реалізація конституційних положень щодо утвердження «…стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в

Організації Північноатлантичного договору…» [2] передбачає поетапну інтеграцію вітчизняної та європейської митних систем, адже в широкому розумінні європейська інтеграція України – це процес зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Мета – вступ України до ЄС [3].

Дослідження напрямів і темпів зближення митних систем України та Європейського Союзу як процесу адаптації галузевого законодавства обох суб'єктів правовідносин скеровує до фахового тлумачення терміна «адаптація». Цей термін, на нашу думку, є системотворчим і потребує етимологічного роз'яснення. Так, згідно з Великим тлумачним словником (ВТС) сучасної української мови «адаптація» – «…це здатність системи цілеспрямовано набувати пристосування у складних середовищах, а також сам процес такого пристосовування» [4]. Серед низки тлумачень цього слова, що представлені в різних словниках, відсутні будь-які прив'язки до суспільних чи юридичних процесів. Водночас нам необхідно проаналізувати наукові дефініції словосполучення «адаптація законодавства», оскільки метою цієї статті є дослідження проблемних питань на шляху впровадження в митну систему України положень щодо нормативного регулювання цієї діяльності в ЄС.

Згідно з положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 16 серпня 1999 року № 1496 «…зближення національного законодавства до європейських стандартів проводиться з метою:

– забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з УПС, інших міжнародних договорів, що відповідають за співпрацю України з ЄС;

– розвитку національного законодавства в напрямі його зближення із законодавством ЄС і забезпечення високого рівня підготовки в Україні проєктів актів законодавства;

– творення нормативної бази для інтеграції України до ЄС [5].

Офіційне визначення цього поняття подано в Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», відповідно до якого адаптація законодавства – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з acquis communautaire (акти права ЄС – пер. авт.) [6].

Довідка: Acquis communautaire (acquis) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [7].

Своє розуміння процесу адаптації митного законодавства України до вимог ЄС представив О. С. Проневич. На думку науковця, адаптація законодавства України до acquis communautaire є динамічним процесом, який передбачає наближення нормативно-правових актів до чинних європейських правових стандартів та/або транспонування окремих норм актів права ЄС. … Невід'ємною складовою євроінтеграційного процесу є адаптація національного законодавства до acquis communautaire (актів права ЄС) у контексті розбудови правової держави та становлення незалежної системи правосуддя, викорінення корупції, імплементації принципів належного врядування, формування людиноцентричної та інклюзивної системи публічного адміністрування, надання громадянам якісних публічних послуг, перезавантаження системи публічної служби на засадах служіння суспільству та раціональності, забезпечення високого рівня добробуту та соціальної захищеності громадян, стабілізації національної економіки на ринкових і конкурентних засадах …» [8, с. 392].

Як вбачається з наведеної цитати, у ній відсутнє пряме посилання на необхідність адаптації вітчизняного митного законодавства до законодавства ЄС. Проте, постановка завдань щодо викорінення корупції, забезпечення на практиці виконання конституційних гарантій, насамперед верховенства права, повномірно відображають завдання в усіх сферах життя суспільства, у тому числі щодо регулювання митної діяльності.

Разом з тим, як вказує О. Б. Мороз, «…наявні проблеми адаптації законодавства із застосуванням міжнародного досвіду в законодавчих галузях права останнім часом відіграють провідну роль у дотриманні відповідності норм українського законодавства до європейського права. Але треба відзначити той факт, що під час вчинення адаптації законодавства України до права Європейського Союзу відбуваються певні проблеми, що значно уповільнюють цей процес» [9, с. 22].

Узагальнене розуміння результатів адаптаційних процесів, насамперед у сфері митної діяльності, подається в науковому доробку Л. А. Корунчак. Науковець вважає, що «… у впровадженні європейських стандартів доречно було б зважати на таке: Україна повинна орієнтуватися в процесах, які відбуваються у сучасному світі, своєчасно реагувати на них, вносити відповідні зміни в національне законодавство. Однак у разі внесення цих змін обов'язково слід враховувати особливості національної культури, національної свідомості, національної ментальності, особливості історичного розвитку та інші фактори, які впливають на стан країни загалом та зумовлюють наявність різних взаємозв'язків між її структурними елементами» [10, с. 17].

Ми долучаємося до висновків науковця, проте від себе зазначаємо, що при формуванні оновленого національного законодавства у сфері регулювання митної діяльності необхідно враховувати воєнний і поствоєнний стани та їх вплив на економіку України. Адже збитки від російської військової агресії неможливо передбачити, а законотворча діяльність на напрямках узгодження правових позицій України та країн Європейського Союзу однозначно відбиватиме як внутрішню, так і зовнішню політику сторін співпраці у цій сфері.

Так, на думку експерта Українсько-Європейського консультативного центру з питань законодавства В. П'ятницького, яку він висловив у праці «Fundamental Reform for Future Integration» для журналу The Day, «…головна проблема України не в підготовці, а у виконанні нового законодавства. У нас існує велика кількість добрих законів, які не працюють на практиці». Цю думку зацитував О. В. Прилипчук у статті «Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС». Науковець зазначає, що «… Україна, на жаль, знаходиться ще далеко від європейських стандартів правової регламентації. Багатогранність європейського правового поля, його комплексний характер наочно свідчать про труднощі на шляху узгодження національного законодавства із загальноєвропейським» [11, с. 9].

Ми долучаємося до думок науковця, оскільки вважаємо, що в становленні національного законодавства існують об'єктивні чинники, які впливають на темпоральну характеристику його формування під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Цей процес перебуває в діалектичному зв'язку з соціальним розвитком суспільства, тому будь-яке його штучне прискорення може набути деструктивного характеру з причини того, що суспільство не готове до раптових змін, а національні особливості соціально-економічного розвитку не здатні сприйняти нове, яке в більшості не кореспондується з усталеними способами мислення і вирішення проблем. Саме тому ефективність адаптаційних та інтеграційних процесів у сфері митного законодавства на напрямках повномірного входження в митний простір ЄС залежить від якості реалізації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також виконання положень інших документів із зазначених питань.

Висновки

Таким чином, з урахуванням теперішніх змін у підходах до формування митної політики України, можна підсумувати, що Україна планомірно рухається до набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. У такий спосіб реалізуються конституційні положення щодо європейського та північноатлантичного векторів розвитку на підґрунті зближення правових систем України та ЄС у сфері регулювання митної діяльності.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з ін-

шої сторони URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 26.03.2025 року).

2. Конституція України. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення 23.03.2025 року).

3. Про Євроінтеграцію простими словами. URL : https://www.drs.gov.ua/yevrointegratsiya/pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy/ (дата звернення 23.03.2025 року).

4. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови. URL : https://1531.slovaronline.com/ (дата звернення 22.03.2025 року).

5. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 року № 1496 / Кабінет Міністрів України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/1496-99 (дата звернення 21.03.2025 року).

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 р. № 29. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text (дата звернення: 33.03.2025).

7. Acquis communautaire. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Acquis_communautaire (дата звернення 24.03.2025 року).

8. Проневич О. С. Адаптація законодавства України до acquis communautaire як стратегічний євроінтеграційний імператив. С. 391-412. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-19 (дата звернення 25.03.2025 року).

9. Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародного права*. Вип. 23. 2020. С. 21-28.

10. Корунчак Л. А. Євроінтеграція: питання адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2022. С. 14-19.

11. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Актуальні проблеми міжнародного права*. № 1. 2015. С. 1-10.

APA (7th ed.):

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Конституція України. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96- вр#Text.

3. Про Євроінтеграцію простими словами. https://www.drs.gov.ua/yevrointegratsiya/pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy/.

4. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови. https://1531.slovaronline.com/.

5. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 року № 1496. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/1496-99.

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 р. № 29. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text.

7. Acquis communautaire. https://uk.wikipedia.org/wiki/Acquis_communautaire.

8. Проневич О. С. Адаптація законодавства України до acquis communautaire як стратегічний євроінтеграційний імператив. Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. Pp. 391-412. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-19/

9. Мороз О. Б. (2020) Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародного права*. (23), 21-28. DOI https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.03.

10. Корунчак Л. А. (2022). Євроінтеграція: питання адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. (4), 14-19. DOI https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.3.

11. Прилипчук О. В. (2015). Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Актуальні проблеми міжнародного права*. (1), 1-10. DOI https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.03.

SUMMARY

The relevance of the article lies in the need to analyze individual national legislation in their interaction with international legal acts of the European Union in the field of customs.

The possibilities of adapting and implementing international standards in the field of customs legislation of Ukraine are investigated, and attention is also focused on the prospects of such activity, taking into account possible challenges for Ukraine. The role of constitutional mechanisms in reforming national customs legislation on the way to bringing it into line with the requirements of customs law of the European Union is determined, their function in maintaining the balance of national and international interests in the areas of countering violations of the established procedure in the conduct of customs activities is highlighted.

Separate scientific approaches to understanding the essence of adaptation processes in the formation of a single legal field for the implementation of customs procedures with the European Union are analyzed.

Opportunities for Ukraine to effectively improve the provisions of the customs legislation of Ukraine in the context of the ongoing restructuring of the State Customs Service of Ukraine, taking into account objective factors related to the reflection of Russian military aggression against Ukraine.

The importance of ensuring legal awareness of citizens about their rights and obligations as participants in customs procedures is emphasized, and attention is focused on taking effective measures to prevent and stop violations of the established procedure for conducting foreign economic activity by economic entities.

The conclusion is reached that the most effective ways to adapt the customs legislation of Ukraine to the regulatory legal acts of the European Union in the field of customs regulation are to strengthen the interaction of all entities involved in the formation of national customs policy, namely, legislators, representatives of the executive and judicial branches of government, as well as representatives of the scientific community.

The emphasis is placed on the fact that in modern conditions and taking into account the fact that Ukraine has acquired the status of a candidate for accession to the European Union, it is necessary to ensure the earliest possible reform of the State Customs Service of Ukraine, the development and adoption of a new Customs Code of Ukraine.

Keywords: customs legislation, customs, customs procedures, society, Ukraine-EU Association Agreement, customs code, rule of law, law.